

ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ — ПАРТНЕРИ ЧИ АНТАГОНІСТИ?

Відразу після Революції Гідності, коли було зроблено спробу зруйнувати перепони, які штучно стримували природний розвиток і функціонування української мови, як це зазначено в Конституції України, в усіх сферах суспільного життя на всій території України, громадські організації — і давніші, і ті, що з'явилися під час протестних акцій проти ухвалення закону «Про засади державної мовної політики», — сподівалися на допомогу постмайданної влади у демонтажі колоніального мовного законодавства і початку створення справедливих правил гри у цій важливій сфері.

У нашій статті спробуємо знайти якомога точнішу відповідь на запитання, що міститься у його назві, хоча мені буде непросто позбавитися від можливих суб'єктивних оцінок, з огляду на участь у громадському русі.

Найперші кроки нової влади — а її після втечі президента уособлював парламент, де більшістю стала колишня меншість і частина депутатського корпусу, яка завжди обирає шлях попутників, — засвідчили рішучість нових-старих депутатів. 23 лютого 2014 року депутати ухвалили закон «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» авторства В'ячеслава Кириленка [1]. Однак голова Верховної Ради України Олександр Турчинов, до того ж наділений повноваженнями виконувача обов'язків Президента України, не підписав цей закон, незважаючи на коаліційні зобов'язання, внаслідок чого він не набув чинності. Нагадаємо, що він, № 4 у списку ВО «Батьківщина» на виборах 2012 року, поставив свій підпис під угодою про створення коаліції депутатів VII скликання у майбутній Верховній Раді між ВО «Свобода» та Об'єднаною опозицією ВО «Батьківщина» (у складі партій ВО «Батьківщина», Громадянська позиція, Європейська партія України, «За Україну!»),

Народний Рух України, Народна самооборона, Реформи і порядок, Фронт змін тощо). Пункт 6 цієї угоди звучав так: «Скасувати Закон «Про засади державної мовної політики» як антиконституційний, такий, що розколює суспільство та ставить під загрозу державний статус і розвиток української мови» [2].

Забігаючи наперед зазначу, що за неофіційною інформацією, закон Кириленка лежить у протокольному відділі Верховної Ради і його юридичний статус мені незрозумілий, оскільки, з одного боку, закон одержав легітимну підтримку більшості народних депутатів у спосіб, передбачений Регламентом Верховної Ради, що тягне за собою обов'язковість підпису керівником парламенту, а з іншого боку, закон є, кажучи образно, бастардом, позашлюбним сином короля. При цьому на парламентському сайті його статус зазначений просто: «Закон прийнято» [3].

Щоб виправдати саботування ухваленого закону, нове керівництво парламенту й уряду вдалося до риторики, яка вельми нагадувала кремлівську — мовляв, скасування закону «Про засади державної мовної політики» спровокувало російську збройну агресію.

Паралельно Олександр Турчинов вирішив перевести особисту відповідальність за не підписання — у колективну, утворивши на початку березня 2014 року Тимчасову спеціальну комісію з підготовки проекту закону про розвиток і застосування мов в Україні. Парламентська постанова визначила термін діяльності комісії — до 31 березня 2014 року [4]. Відбулося три засідання — 11, 18 і 25 березня того ж року. Роботу комісії торпедували явні й приховані члени Партії регіонів як нового, так і попередніх парламентських скликань: Іштван Гайдош, Іван Попеску, Світлана Фабрикант, Михайло Товт. Кворум вдалося зібрати лише на останньому засіданні, на якому комісія вирішила взяти за основу законопроект «Про порядок застосування мов в Україні», розроблений групою фахівців під керівництвом Президента України Леоніда Кравчука, і відправити його на експертизу Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) [5]. Чи була відповідь — невідомо. Можливо, цей документ лежить десь в архівах парламенту, а може, Венеційська комісія й не розглянула його, з огляду на дострокові парламентські вибори.

Перші ініціативи виконувача обов'язків Президента України, Голови Верховної Ради України Олександра Турчинова і Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка у мовній сфері насторожили громадські організації. У спільній заяві високопосадовців, оприлюдненій у квітні 2014 року, мовиться про «закріплення спеціального статусу для російської мови і захист цієї мови» [6]. Вони також запропонували надати російській мові в Україні статусу «офіційної» в тексті нової редакції Конституції України, який було надіслано до Венеціанської комісії [7].

Обраний у кінці травня 2014 року Президент України Петро Порошенко продовжив лінію Турчинова-Яценюка. У червні 2014 року він вніс до Верховної Ради України проект змін до Конституції України, в статті 143 якого з'явилося положення про спеціальний статус для російської мови [8]. Крім того, майже два роки Президент України вводив в оману українське суспільство, неодноразово стверджуючи, що на сході України воює половина російськомовних.

У дослідженні Центру Разумкова «Ідентичність громадян України в нових умовах», оприлюдненого в червні 2016 року, переконливо спростовано слова «патріотичного» русифікатора Порошенка: «Українська мова є рідною для 73% учасників АТО, їх рідних і близьких. Російська — для 6%... Серед непричетних до АТО українську мову вважають рідною 55%, російську — 19%...». За цими ж даними, 60% учасників АТО вдома (55% за межами свого дому) розмовляють українською. І навіть серед непричетних російська мова спілкування не набирає понад 27–29% (при 25–28% обома мовами) [9].

Потрохи громадське, експертне та наукове середовище почало прозивати щодо «нової» влади. Вже в липні на прес-конференції доктори наук Володимир Василенко та Павло Гриценко спільно з активістами ініціативи «Дріжджі», Громадського сектору Євромайдану та Координаційної ради з питань захисту української мови при КМО «Меморіал» ім. В. Стуса зробили висновок, що законопроект «Про внесення змін до Конституції України», внесений Президентом, суттєво звужить мовні права українців, і це може в перспективі загрожувати існуванню Української держави [10].

Тоді ж, у липні 2014 року, зважаючи на пасивність «лідерів Майдану», 57 народних депутатів України звернулися з поданням до Кон-

ститутційного Суду України щодо відповідності Конституції України закону «Про засади державної мовної політики» з проханням визнати цей акт «неконституційним повністю у зв'язку із невідповідністю його положень Конституції України» [11]. Провадження у справі за цим конституційним поданням мало б завершитися 8 січня 2015 року, через півроку від конституційного звернення 57 народних депутатів. У травні 2015 року на сайті Конституційного Суду України з'явилася інформація щодо обговорення питання про форму розгляду справи, але за кілька днів ця інформація зникла з сайту — по цей день.

Як і голова парламенту Олександр Турчинов, який порушив Регламент Верховної Ради України, Юрій Баулін, голова іншого важливого органу — Конституційного Суду України — грубо порушив чинне законодавство.

На початку червня 2015 року низка громадських організацій звернулася до Юрія Бауліна з вимогою «припинити порушення закону «Про Конституційний Суд України» та «Регламент Конституційного Суду України» і невідкладно внести питання до порядку денного найближчого пленарного засідання КСУ та призначити день розгляду справи по суті» [12]. Не одержавши вчасно відповіді, активісти, які представляли громадські організації, провели 17 червня пікет під стінами Конституційного Суду України. Реакція з боку цього органу була майже нульовою, за винятком відповіді Юрія Бауліна на запитання журналістів наступного дня, про що буде сказано далі.

Через кілька днів після пікету надійшла відповідь на звернення до Юрія Бауліна керівника секретаріату Конституційного Суду України Я. Василькевича. Це була нетипова відписка. Там, судячи з її змісту, Баулін і Турчинов працювали в чотири руки. По-перше, з цієї відповіді громадськість дізналася, що Олександр Турчинов через два роки після підписання коаліційної угоди кардинально змінив свою думку щодо скасування закону «Про засади державної мовної політики». 24 листопада 2014 року він надіслав лист на ім'я Юрія Бауліна, яким повідомив, що «прийняття Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» призвело до загострення соціальної напруги та створило умови для політичних спекуляцій». По-друге, керівник секретаріату Консти-

туційного Суду України Я. Василькевич, вважаючи, очевидно, наведену аргументацію недостатньою, перекрутив лист Олександра Турчинова, зробивши висновок, що оформлення законопроекту № 1190 (так влада називає закон Кириленка) було зупинено через утворення Тимчасової спеціальної комісії з підготовки проекту закону про розвиток і застосування мов в Україні [13].

Чому Конституційний Суд України досі зволікає з розглядом цієї резонансної справи? Відповідь на це слід шукати у словах його голови, сказаних на брифінгу 18 червня. Зокрема, Юрій Баулін зазначив, що «не розглядатиме подання народних депутатів щодо «мовного» закону Колісніченка-Ківалова, поки Верховна Рада та Президент не визначаться щодо нього» [14]. Очевидно, для голови Конституційного Суду України існують якісь винятки у застосуванні положення статті 6 Конституції України про поділ державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову.

Виникає запитання, чому Юрій Баулін почуває себе так безкарно. І на це теж можна знайти відповідь — зокрема, у парламентській постанові «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року, прийнятій наступного дня після ухвалення закону Кириленка. Саме цього дня мали бути припинені повноваження більшості членів Конституційного Суду України — 12 суддів. При цьому двох суддів, зокрема і його голову Юрія Бауліна, зобов'язаний був звільнити Петро Порошенко, але досі цього не зробив [15].

Я зупинився так детально на історії невдалих спроб скасування закону «Про засади державної мовної політики», тому що це питання було і залишається ключовим у справі оборони української мови як державної і як такої. А також для того, щоб показати, як влада після Революції Гідності споруджує мури між собою та громадськістю, які не менші за мури періоду правління Партії регіонів та її головного втікача.

Зрозумівши, що влада зайняла кругову оборону і до останнього не здаватиме своїх порушників Конституції і чинного законодавства, втративши останні ілюзії щодо ключових осіб, які ухвалюють більшість рішень у державі, громадські організації провели 1 липня 2015

року Мовний форум. Активісти з різних міст України ухвалили детальну резолюцію, але жоден з її адресатів — ні Президент України, ні парламент, ні Голова Верховної Ради України, ні уряд, ні Прем'єр-міністр України, ні Конституційний Суд України — її не «помітили» [16]. Єдиним представником влади на форумі був тодішній Міністр освіти Сергій Квіт.

З осені 2015 року громадські активісти зверталися до Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка щодо Українського мовного диплому [17], керівництва Верховної Ради України — про проведення парламентських слухань щодо забезпечення прав українськомовних громадян, до Голови Одеської обласної держадміністрації Міхаїла Саакашвілі. У 2016 році громадські активісти підготували два відкриті звернення: одне про вже колишнього викладача Національного педуніверситету ім. М. Драгоманова Ірину Зайцеву, яку «пригрів у себе» сумновідомий ректор Віктор Андрущенко, а інше — *до 20-ї річниці з часу ухвалення Конституції України* [18]. Громадські організації були ініціаторами зустрічей із заступником Голови Верховної Ради України Оксаною Сироїд, міністрами культури України Євгеном Нищуком, В'ячеславом Кириленком.

2016 року частина владного Олімпу почала прислухатися до вимог громадських активістів. До відносних успіхів можна віднести створення (після майже 4-місячної облоги колишнього міністра культури В'ячеслава Кириленка і кількатижневої — чинного міністра Євгена Нищука) Координаційної ради з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя України при Міністерстві культури України; утворення робочої групи, яка працює над новим мовним законом; опрацювання змін до мовної статті 7 законопроекту «Про освіту», проголосованого 6 жовтня 2016 року у першому читанні, на спільному засіданні активістів і керівництва Міністерства освіти України.

Це лише, сподіваюся, початок спільного шляху влади і громадських організацій, бо досі громадські активісти і переважна більшість чиновників у найвищих ешелонах влади перебувають у паралельних світах. Громадські організації при всьому ентузіазмі й жертвовності їхніх членів не можуть замінити собою держави.

Список літератури

1. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291.
2. <http://strelaua.com/2013/vybory/povniy-tekst-koalitsiynoyi-ugodi-scho-pidpisala-opozitsiya.html>.
3. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291.
4. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-vii>.
5. Марусик Т. Голова КСУ визнав, що чекає вказівок від Президента / <http://vysnovky.com/separateopinion/2063-golova-ksu-viznav-shcho-chekaje-vkazivok-vid-prezidenta>.
6. <http://www.slovoidilo.ua/news/2131/2014-04-18/yacenyuk-i-turchinov-poobecshali-russkij-yazyk-i-decentralizaciyu-vlasti.html>.
7. http://texty.org.ua/pg/blog/krystofer/read/53830/Jacenuk_i_Turchynov_vyrishyly_zrobyty_rosijsku_druguju.
8. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513.
9. <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>.
10. <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=48066>.
11. http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/1510_1.pdf.
12. Марусик Т. Чийми «молитвами» закон Колісниченка-Ківалова живе і перемагає / <http://vysnovky.com/analytics/politics/1729-chijimi-molitvami-zakon-kolesnichenka-kivalova-zhive-i-peremagaje>.
13. Марусик Т. Голова КСУ визнав, що чекає вказівок від Президента / <http://vysnovky.com/separateopinion/2063-golova-ksu-viznav-shcho-chekaje-vkazivok-vid-prezidenta>.
14. http://www.ukrinform.ua/rubric-iac/1856351-konstitutsiyniy_sud_ne_pospishatime_z_movnim_zakonom_2065812.html.
15. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/775-18>.
16. <http://uamova.org/?p=981>.
17. <http://www.radiosvoboda.org/a/27354319.html>.
18. <http://www.radiosvoboda.org/a/27825266.html>.

T. Marusyk

THE PROTECTION OF UKRAINIAN LANGUAGE AFTER REVOLUTION OF DIGNITY: PUBLIC AUTHORITIES AND NGOS — ARE THEY PARTNERS OR ANTAGONISTS?

After the Revolution of Dignity postmaidan power instead of helping NGOs to demount colonial language legislation and ensure the strict implementation of constitutional provision about development and functioning of Ukrainian language in all aspects of social life throughout Ukraine, sabotaged steps which were made in that direction. The key thing in protection of Ukrain-

ian language as state, should have been the repeal of the law «About foundations of state language policy». However, the beginning was promising. 23th of February in 2014, after the escape of the President of Ukraine V. Yanukovich to Russia, deputies approved the law «About recognition of the expired law «About foundations of state language policy»».

Nonetheless, the speaker of the Supreme Council of Ukraine O. Turchynov did not sign this law, contrary to coalition commitments. As a result this law did not come into force. Legal status of this act is incomprehensible. According to unofficial information, the law is stored in the Supreme Council's protocol department, and on Parliamentary website its status is mentioned as: «The law adopted».

First initiatives of speaker O. Turchynov, the Prime Minister of Ukraine A. Yacenuk and elected President of Ukraine P. Poroshenko in the language field were strange. They made a number of public statements, which were at odds with the Constitution of Ukraine, about «fixing special status for the Russian language and protection of this language», and also they prepared draft changes to the Constitution of Ukraine, by offering to provide status to Russian language in Ukraine as an «official» or «special».

In July 2014, considering the passivity of «Maidan leaders», 57 MP's sent the submission to the Constitutional Court on the conformity of the law of the Constitution of Ukraine «About foundations of state language policy» to recognize this act as an unconstitutional. However, head of the Constitutional Court Yuri Baulin refused to consider the above-mentioned submission, roughly violating current legislation. Impunity of Chairman of the Constitutional Court is explained because of the President, the Supreme Council of Ukraine and the Council of judges did not terminate powers of the number of the Constitutional Court members, contrary to a parliamentary resolution about «Reacting on facts of violation oath Judges by the Constitutional Court judges». In particular, the President, who was obliged to fire the head of The Constitutional Court, still has not done that.

1 of July in 2015 NGOs held a Speech forum, understanding that authorities would not hand over their offenders of the Constitution. Detail resolution was adopted, however the President, Parliament, speaker, government, the Prime Minister and the Constitutional Court did not «notice» it.

In 2016 part of the authority began to listen to the demands of NGOs.

Матеріал надійшов 13.10.2016